

HANS FRIESSNER:

**ELÁRULT CSATÁK
(Verratene Schlachten)**

Holsten Verlag, Hamburg, 1956. 268 o.

A hitleri Wehrmacht rehabilitációját szolgáló egyre gyarapodó nyugatnémetországi hadtörténelmi irodalomban minket magyarokat különösen érdeklő helyet foglal el Hans Friessner szolgáltonkívüli vezérezredesnek, a Romániában és Magyarországon 1944-ben harcolt „Délukrajna”, majd „Dél” hadseregcsoport volt parancsnokának „Elárult csaták. A német véderő tragédiája Romániában és Magyarországon” címmel a múlt évben megjelent könyve. A címválasztás határozott és egyértelmű, s mint „A tegnap, a ma és holnap katonáinak” ajánlás után Friessner az előszóban elmondja: „A tényekből kitűnik, hogy e harcok lefolyását döntően befolyásolta az árulás. Kétszer sodorták katasztrófába a német frontot: először Románia árulása, majd ismételten Horthy kormányának árulása Magyarországon. Mindkét esetben a német katona szörnyű véraldozata és elképzelhetetlen szenvedése volt a következmény”. (9. o.)

Az egész könyv tehát az új Dolchstoss legenda életrekelését s még inkább biztosítását szolgálja. Ha a román király és környezete, illetve Horthy nem követ el „árulást”, vagyis e két országban nem mond csődöt a politikai vezetés, akkor a román—magyar hadszíntéren a németek részére a „katasztrófa” nem következett volna be. Friessner szerint a román kormány árulása nyitotta meg Kelet tömeghadseregének a zsilipet Közép-Európába”. (215. o.) A német fasizmus háborús felelősségéről természetesen szó sem esik a könyvben, csak Hitler felelőssége szerepel itt-ott, bizonyos helytelen intézkedések kapcsán, s részben még a Guderiané, aki ekkor a német haderő vezérkari főnöke volt.

Az előszó után Friessner röviden ismerteti az 1944. július 2. és 24. közötti tevékenységét, amikor is az „Észak hadseregcsoport” parancsnoka volt. Július 23-án Hitlertől géptávíron a következő parancsot kapta:

„Az Észak- és Délukrajna hadseregcsoportok parancsnokai azonnal felváltják egymást a parancsnokságban. Friessner gyalogsági tábornokot előléptetem vezérezredessé”.

A következő napon Hitler a kelet-poroszországi főhadiszálláson az új

vezérkari főnök, Guderian vezérezredes jelenlétében tájékoztatta Friessner a Délukrajna hadseregcsoport helyzetéről. Hitler szerint Romániában minden rendben van, mert a nép és a hadsereg egy emberként áll Antonescu marsall mögött. A hadseregcsoport jobbszárnyát erősíteni kell, nehogy az orosz a Duna mentén előrenyomulva elvágja őket az F. hadseregcsoporttól. Támadás veszélye a hadseregcsoportot egyébként nem fenyegeti, mert az orosz a Közép hadseregcsoport ellen egyesíti erőit. (33. c.)

Ilyen előzmények elmondása után tér rá Friessner könyve második részében a román, a harmadikban pedig a magyar események előadására. 1944. augusztus 1-én a Délukrajna hadseregcsoport 2 seregcsoportból¹ állott; ezek mindegyikébe 1 német és 1 román sereg tartozott, egészben véve 44 hadosztály, azaz összesen 900 000 ember! A hadseregcsoport arcvonala 654 km hosszan húzódott, ebből 267 km-t román csapatok védtek. Friessner helyzetmegítélése szerint a főveszély Jassy környékén mutatkozott, ha az ellenfél a Pruth nyugati partjára előrenyomulva és északról déli irányba előretörve elvágna a besszarábiai frontot. Éppen ezért javasolta az arcvonal visszavételét, azaz Besszarábia kiűrtését, ismételten is, de Hitler ehhez egyszer sem járult hozzá. A fronton tett látogatása és bukaresti benyomásai alapján úgy látta, hogy a románoknál bizonytalanság van, különféle hírek szállingóztak; erre megismételte az arcvonalnak a Pruth mögé történő visszavételére tett javaslatát. (Az arcvonal folytonos visszavételének gondolata egyébként végigvonul az egész könyvön, mint olyan, amit Hitler állandó csökönvös elutasításai ellenében ő egy-két esetben saját felelősségére végrehajtott.)

Hibát követelt el a haderő főparancsnoksága, azaz Hitler és Guderian azzal is, hogy augusztus 13-ig 11 hadosztályt, a hadseregcsoport erőinek egynegyedét más hadseregcsoportokhoz elszállították. Sok esetben lőszer-, harceszköz és akadály-anyaghiány lépett fel. A készülő szovjet támadásról a légifelderítés semmit sem tudott megállapítani. Így a haderő főparancsnoksága nem is sejtette a Délukrajna hadseregcsoportnál küszöbönálló eseményeket, s tovább folytatta a más fronton hiányzó hadosztályok elszállítását. A hamarosan bekövetkezett katasztrófának épp ez volt az egyik lényeges előidézője.

Kisebb tapogatózások után a szovjet csapatok augusztus 19-ének délutánján félórás tüzéségi előkészítés után század és zászlóalj erőben támadást indítottak. Másnap pedig Besszarábiában és Moldvában, Tolbuhin és Malinovszkij marsallok vezetésével megkezdődött a nagy támadás. A német—román arcvonalat már az első napon több helyütt áttörték. „A csata első napja meglepő sikert eredményezett az ellenségnek”.

¹ Az eredetiben (47. o.): „Dem Oberkommando der Heeresgruppe unterstaden 2 Armeegruppen”. — Ennek megfelelően a „Heersgruppe” magyar megfelelője a hadseregcsoport, míg az „Armeegruppe”-t legjobban és félre nem érthetően „seregcsoport”-nak lehet fordítani.

(68. o.) A 2. Ukrán Front a Pruth torkolatát igyekezett birtokbavenni, hogy megakadályozza a hadseregcsoport jobbszárnyának, a Dumitrescu román vezérezredes vezette 3. román és 6. német hadseregnek a Pruthon keresztül nyugat felé szándékolt visszavonulását. Ezzel egyidőben a 3. Ukrán Front közvetlenül támadta a Dumitrescu seregcsoportot; annak felgöngyölítésére és megsemmisítésére törekedett. A szovjet előnyomulás gyors üteme következtében — írja Friessner — augusztus 21-én „már nem ‚visszamenni‘, hanem ‚visszaküzdeni‘ forgott kockán”. (69. o.) Ezért elhatározta — saját felelősségére! — a front visszavételét. A következő napon egyébként megérkezett a főparancsnokság hozzájárulása is — későn! Augusztus 23-án a 3. Ukrán Front páncélos ékei befejezték a III. román hadtest körülfárását. A 2. Ukrán Front gyors előretörése következtében a 6. német hadsereg (parancsnok: Fretter-Pico tüzérségi tábornok) bekerítése bizonyossá vált.

E napon este 22 órakor a román király rádión keresztül az összes román csapatoknak a harc félbehagyására adott parancsot. Friessner erre átvette valamennyi Romániában tartózkodó német csapat parancsnokságát, majd telefonon felhívta Dumitrescu román vezérezredest, hogy megtudja véleményét a meglepő bukaresti eseményekről. Dumitrescu azt válaszolta, hogy őt az események meglepték, amíg Bukarestből utasítást nem kap, végrehajtja eddigi feladatát. Elmondta még, hogy a leköszönés gondolatával foglalkozik és hozzátette: „Azt azonban ne kívánja tőlem Excellenciád, hogy megszegjem a királynak tett hűségeskümet”. (86. o.) Hasonlóan nyilatkozott a többi román tábornok is.

23 órakor Friessner felhívta Hitlert, aki jóváhagyta eddigi intézkedéseit s megparancsolta, hogy „Azonnal bízza meg a bizalomra legmértöbb román hadseregtábornokot egy megbízható kormány megalakításával!” Még az éj folyamán utasítás érkezett, hogy „a bukaresti puccsot le kell verni és a királyt kamarillájával együtt őrizetbe kell venni”. (89. o.) 24-én pedig német zuhanóbombázók Hitler parancsára a bukaresti királyi palota ellen bombatámadást hajtottak végre. A következmény: 25-én Románia hadat üzent Németországnak! A román nagyvezérkar parancsára a 3. és a 4. román hadsereg minden fegyverével egyetemben a Focsani—Braila vonalra, Dobrudzsában pedig a Duna torkolatához húzódott vissza. Minden, német részről megkísérelt lefegyverzésre ellenállással kellett válaszolni.

Ettől kezdve a német katonáknak háromszoros ellenség ellen kellett harcolni: a széteső fronton a szovjet csapatokkal, a nehéz kárpáti terep fel, végül Romániával, az új ellenséggel. A vezetés egyetlen feladata volt az emberek és az anyag magyar területre mentése, hogy ott képezzenek új frontot. Friessner itt magasztalja a német katona tulajdonságait, hozzátéve, hogy az utóvédcsapatok harcát nagy mértékben segítette a „gólya” (egymotoros, kis felderítő- és szállító gép), a népató és a vontató. A harcban a vezénylő tábornoktól kezdve az irnokig mindenki részt vett. „Mindenkinek tudja, mire megy itt. Az utolsóra megy, arra megy, hogy min-

den eszközzel, a saját élet állandó bevetésével megakadályozni a szovjet áttörését nyugat, az otthon felé!" (95. o.)

Románia Németország elleni hadbalépésével kezdetét vette a romániai csata második szakasza. 26-án a főparancsnokság még elrendelte, hogy a Galatz—Focsani—Kárpátok vonalán kell új frontot képezni, de ekkor „a szétvert német hadosztályok maradványai már nem voltak elegendők arra, hogy komoly ellenállást tanúsítsanak”. (97. o.) Sem a Havasalföldön, sem Dobruzsában nem volt többé ellenállás. Augusztus 31-én a szovjet csapatok bevonultak Bukarestbe.

A könyv harmadik, számunkra legérdekesebb része a „Hadszintér Magyarország” címet viseli. Friessner elmondja, hogy az új front kiépítése Erdélyben augusztus 24-től szeptember 4-ig tartott. Az Ojtozi szoros környékét a 8. hadsereg maradványai szállták meg, s védekeztek itt 14 napon át, míg a 6. hadseregnek a bekerítést kikerült részei elérték a Déli Kárpátok átjáróit. Az itteni szorosok elzárására azonban a németek ereje már nem futotta. Erre magyar csapatokat vettek igénybe, melyek Friessnerben „nem keltek biztató benyomást”. (107. o.) A romániai tapasztalatok alapján ezek nyomban német vezetés alá kerültek, és német kötelékekkel keverték őket. Végülis a fontosabb útvonalakat német erők biztosították, a közbeeső területeket pedig magyar csapatok.

Szeptember elején a német—magyar front közel 1000 km hosszan húzódott a Bánáttól Arad—Nagyvárad, majd Kolozsvár, innen a székely csúcs irányába, tovább a Keleti Kárpátok vonalán a cseh határig. A Bánáttól Kolozsvárig a front csak gyenge, elsősorban magyar erőkkel volt megszállva. A Keleti Kárpátokban már szeptember első napjaiban megkezdődött a harc, az Ojtozi szorosnál különösen hevesen. A németek emberfeletti igénybevételét előre nem látott körülmények tették még súlyosabbá — írja Friessner. „A magyar csapatok nagy része az oroszok támadásával szemben nem állta meg a helyét. Szaporodtak az olyan esetek, amikor magyar zászlóaljok elhagyták állásaikat és kiszolgáltatták német fegyvertestvéreiket az ellenség kétoldalú bekerítésének. E hadszíntéren is előadódtek komoly nézeteltérések a szövetségeseik között. Mindennek betetőzéseként az eddig barátságos szlovák haderő átállt a felkelőkhöz. Ez új, komoly veszélyt jelentett északi szárnyunk számára”. (110. o.)

A könyv legnagyobb részét képező „Hadszintér Magyarország” rész a fentiek előrebocsátása után a következő fejezetekre tagozódik: Elhárító csata Erdélyben; A helyzet a nyugati szárnyon; A harc a magyar alföldön; Csata Budapestért; A vég.

A 6. szovjet hadsereg páncélosai szeptember 5-én elérték Turnu Severint. 7-én már Brassónál is szovjet csapatok állottak, Friessner ezért attól tartott, hogy egy Kelet és Dél felőli egyidejű szovjet támadás elvágja és szétveri a Székelyföldön álló német erőket. Parancsára ezért a 2. magyar hadsereg, más magyar és német erőkkel megerősítve Kolozsvártól délre szeptember 5-én támadásra indult, de ez már a következő napon elakadt. 7-én Friessner kénytelen volt megparancsolni a Székely-

föld kiürítését. A Keleti Kárpátokban, sokszor 2000 m magasságban lefolyt harcok leírása a könyvben az egyetlen hely, ahol a magyar „szövegszerű” harcára néhány dicséret szava is van, kiemelve, hogy sok magyar kötelék nem állta meg a helyét. Így az 1. magyar hegyi dandár egyszerűen megfutott, a 8. német hadseregnél pedig egyetlen alkalommal 700 székely dezertált, mert nem akarták házukat és udvarukat elhagyni.

Friessner ugyanakkor okát is adja, hogy miért nem álltak helyt a magyarok. „Nem rendelkeztek elegendő fegyverrel, mindenekelőtt modern nehéz- és páncéltörő fegyverekkel. Ezenfelül nem voltak megfelelően kiképezve, és nem utolsó sorban kedvezőtlen politikai ingadozások és befolyás hatása alatt állottak”. (117. o.)

Az erdélyi harcokban szeptember 25-ével szünet állott ugyan be, de Friessner már korábban attól tartott, hogy a Tisza mentére történő szovjet előrenyomulás az egész hadseregcsoporthoz elvágja. Ezért szokása szerint javasolni akarta a főparancsnokságnak a front visszavételét, ezt megelőzőleg pedig tájékozódni akart Horthynál. A „világlátott nagyúr” benyomását keltő kormányzó nyomban egyetértett a frontrövidítés gondolatával, hozzátéve: „Nekem csak az a kérésem, hogy ennél a súlyos intézkedésnél az ország és falvainak lakosságát lehetőség szerint kíméljék”. (119. o.) Ilyen mélyrehatóan foglalkozott a „legfelsőbb hadúr” a háború kérdéseivel!

Friessner — mint elmondja — ekkor még nem sejtette a magyar politikában küszöbönálló események bekövetkezését. Később tudta meg, hogy ebben az időben a katonai vezetők és a Lakatos-kormány között már igen komoly feszültség állott fenn. A katonai vezetés kitartott Németország oldalán, a koronatanács viszont úgy határozott, hogy amennyiben a németek nem küldenek 24 órán belül öt páncélos hadosztályt a magyar hadszíntérre, Magyarországnak fegyverszünetet kell kérnie.

A magyarországi helyzet előadására Friessner szeptember 10-én a főhadiszállásra repült. Itt Hitler azzal fogadta, hogy a budapesti politikai helyzet következtében a hadseregcsoporthoz menetben lévő III. páncélos hadtest főparancsnoksága (kb. 200 fegyveres) és a 23. páncélos hadosztály megállt Budapesten, Winckelmann magyarországi SS-vezér SS-ei, nemkülönben a 109. és a 110. páncélosdandár részére pedig elrendelték a riadókézsültséget. — Ez mutatja, hogy a német vezetés egyrészt levonta augusztus 23-ából a számára adódó tanulságokat, másrészt eltérően a romániai eseményektől, itt idejekorán értesült Horthyék „kiugrási” terveiről.

Pár nap múlva Hitler egy nagy értekezleten elemezte a világpolitikai helyzetet és kijelentette, hogy a nyugati frontot a Westwallnál, az olaszt pedig a Po-síkságon fogják tartani, majd nagy meglepetést keltve így folytatta: „A szovjet politika célja többé nem fenn Németország, hanem lenn a Boszporus”. 2—6 hét alatt ez bebizonyosodik, s jelenti majd a kedvező és döntő változást.

Anglia Németországot nyilvánvalóan nem fogja megsemmisíteni, mert

mint ütközőállamra szüksége van rá. Magyarországon — mondotta Hitler — egyetlen személy parancsolhat, a Délukrajna hadseregcsoport főparancsnoka. — A megbeszélés végén a Vörös magyar tábornok által átnyújtott, Horthytól származó hűségnyilatkozatra a 23. páncélos hadosztályt Hitler ismét a hadseregcsoport rendelkezésére adta. (121. s. köv. o.)

A megbeszélés részvevői — írja Friessner — valamennyien hittek Hitlernek, remélték a háború számukra kedvező fordulatát. Ma pedig azt mondják róluk, hogy Hitler, a démon ismét elbűvölte őket. Pedig nekik nem volt más útjuk, ki kellett tartani. „Ha ezt nem tettük volna, rajtunk és mindenén, ami mögöttünk feküdt, kérlelhetetlenül átviharzott volna a bolsevista henger, mely legkorábban a Westwallnál állt volna meg.

A nyugati világ nem lehet eléggé hálás az akkori német keletj front harcosainak azért, hogy ők világosan felismerve nemcsak a Németország és szövetségesei, hanem az egész Nyugat-Európa számára halálós vesztélyt, a végkimerülésig állták az egyenlőtlen harcot”. (126. o.)

A német—magyar „szövetségi” viszonyban repedések mutatkoztak a katonai vezetőknél is, mert Hitler szeptember 20-án ultimátumában e viszony „újrászabályozásával” fenyegetőzött abban az esetben, ha a magyar vezérkar nem járul hozzá a Délukrajna hadseregcsoport által kívántakhoz. A kívántakra következtetni tudunk abból, hogy ezt követőleg a hadseregcsoport nyugati szárnyán, azaz az Alföld déli részén felállítottak egy új, a 3. magyar hadsereget, melynek alárendeltségébe került a német LVII. páncélos hadtest, a 4. SS Rendőr hadosztállal és a 22. SS-lovas-hadosztállal, valamint a IV. és a VII. magyar hadtest.

A szeptember 24. óta „Dél” elnevezést viselő hadseregcsoport nyugati szárnyán két súlypont alakult ki ebben az időben; szovjet támadás veszélye fenyegetett Temesvár—Arad—Gyula térségéből, Szeged és Szalonta térségéből Debrecen irányába. A szovjet támadások megakadályozására, a németek egy, Temesváron át a Vaskapuig és a Vöröstoronyi szorosig előrehatoló támadást, az ún. „Cigánybáró” hadműveletet terveztek. Ennek kezdete Nagyváradtól délre indult volna ki. A szovjet csapatok azonban már felvonulásuk befejezése előtt támadásba kezdtek, s 10 napos harcban elérték a kiinduláshoz szükséges célt, a Szeged—Nagyvárad közötti magyar határt. A jobb szomszédnál, az F hadseregcsoportnál ugyan csak erős szovjet előnyomulás a Duna mindkét partján, Erdélyben is mindenütt vereségek, s ekkor a főparancsnokság egy harcokcsi-, egy páncélgránátos hadosztályt és 1 páncélgránátos zászlóalját Budapestre rendelt.

Október 6-án kora reggel kezdődött meg a nagy szovjet támadás, melynek súlyát — mint már egy év óta — harcokcsi-, gépesített- és lovas-kötelékek alkották. A támadás harmadik napján a szovjet élek már Debrecentől nyugatra állottak! Szolnok és a hadseregcsoport déli határa között több helyen átkeltek a Tiszán, így a bekerítés elől Erdélyből a Wöhler seregcsoportot mielőbb ki kellett vonni.

A kétségbeesett helyzetben a németek mindent elkövettek a szovjet támadás megállítására. Okt. 10-én Debrecennél sikerült megállítani a szovjet előnyomulást, kibontakozott az Alföld sorsát eldöntő páncélos csata, mely október 14-ig tartott. Kolozsvárt és Szegedet fel kellett adni, s a Debrecennél szükséges erőösszpontosítás végett gyengíteni a Tiszavonalán álló erőket.

Ebben a helyzetben értesült Friessner Horthy fegyverszünetet kérő rádiószózatáról és Miklós vezérezredez ezt kiegészítő parancsáról, melyek „szörnyűséges sértéseket” tartalmaztak Németország és katonáival szemben. A fronton Horthy rádióbeszéde jóformán következmény nélkül maradt, csupán a 2. magyar páncélos hadosztály hagyta el az éj folyamán állásait. Komolyabb következménye volt viszont annak, hogy a szovjet csapatok szabadonengedték a Szegednél fogságbaesett magyar katonákat, s ezek elmondták, hogy milyen jó dolguk volt a fogságban, Erre az 1. magyar hadsereg visszavonult, s a szovjet csapatok betörték a front mélységébe.

Wöhler seregcsoportjánál sem a tisztek, sem a legénység nem akart többé harcolni, nem ismerték el sem Szálasit, sem Beregffyt. — Mindezek következtében a magyar kötelékeket még jobban német ellenőrzés alá helyezték.

A fronton a helyzet tovább rosszabbodott a németek számára. A 8. német hadsereget Friessner saját felelősségére hátravonta nyugat felé. Debrecen 3 napos harc után végérvényesen szovjet kézre jutott, majd Nyíregyháza október 22-én történt elfoglalásával elvágtak a Wöhler seregcsoportot. A németek azonban páncélosaik segítségével 23-án éjjel 1 óra-kor áttörték a bekerítést, 26-án visszafoglalták a várost, majd áthúzódtak a Tisza nyugati partjára. S miközben október végén már kibontakozóban voltak a Budapestért vívandó csata körvonalai, Friessner látogatást tett Szálasinál. A fogadtatás az „Istenek alkonya” utolsó felvonásának egyik jelenetére emlékeztette a német tábornokot, aki azt tapasztalta, hogy Budapest egyáltalán nem készül az elkövetkezendőkre.

Még e látogatás előtt, okt. 27-én Friessner levelet intézett Guderianhoz, s ebben felhívta figyelmét, hogy a német csapatoknak az elszenvedett súlyos veszteségek miatt azonnali ember- és fegyverkiegészítésre van szükségük; a magyar kötelékek túlnyomó nagy részének állapota és harci szelleme aggasztó, a Tisza vonal nem tartható tovább.

A szovjet támadás azonban nem a Tiszánál, hanem Kecskemétnél indult meg. A magyar csapatok hamarosan felbomlottak, úgyhogy a németek a visszaözlönök feltartóztatására Budapesttől délre az utakra magyar csendőröket rendeltek ki. Ugyancsak elrendelték a fővárostól keletre már előkészített hídfők megszállását is. Budapest védelmére létrehozták a Fretter-Pico vezette seregcsoportot, melynek alárendeltségébe került a „Budapest-csoport” (SS-Obergruppenführer Pfeffer-Wildembruch) a 22. és a 18. SS lovas hadosztályokkal és a VI. magyar hadtesttel.

Friessner elmondja, hogy a Duna-Tisza közén a szovjet csapatok új harcéljárást alkalmaztak: gépesített kötelékeik többé nem tömegben nyomultak előre az utakon, hanem 20—30 harcokocsiból álló cszlopokban, ezeket gyalogság és lövegek követték. Csakhamar sikerült betörniök délkelet felől a budapesti hídfőállásba, majd november 6-ától szünet állott be. — Ezután tárgyalja a Margit-híd nov. 4-én bekövetkezett felrobbanását, amelyet szerinte nem a német utászok idéztek elő, hanem a gázvezeték-ből sérülés folytán kiömlő gáz meggyulladásá. Maga említi azonban, hogy a várható szovjet betörés folytán az utászok a keleti parttól kijudulva megkezdték a gyutacsok behelyezését a már korábban előkészített robbanótöltetekbe!

November 4-én szovjet kézre került Cegléd, Abony és Szolnok. Pilsnénél a magyarországi németekből álló 18. SS lovas hadosztály részben megadta magát, s november 11-én megindult a Fretter-Pico seregcsoport ellen a nagy támadás, melyet 12-én egy Miskolc, majd hamarosan egy Ungvár irányából nyugatra haladó harmadik követett. A rossz időjárás ellenére a szovjet támadás minden frontszakaszon feltartóztathatatlanul gördült előre, mert a németek mind élőrökben, mind hadianyagban nagy hiányt szenvedtek. A zászlóaljokban már csak 100—200 ember volt, a legerősebb páncélos hadosztálynak 8, legtöbbjének viszont csak 4—5 harcokocsija volt. A legutóbb szállított új páncélosok elromlottak.

November 18-án Gyöngyösnél és Miskolcnál éleződött ki a helyzet. Ez utóbbi városban partizánvékenység alakult ki, s végül is december 3-án a németek „kiürítették” a várost. Partizánvékenységet egyébként könyve más helyén is említ, arra viszont, hogy a lakosság támogatta volna a németeket, egyetlen adatot sem tud felhozni, hacsak azt nem, hogy a Margit-állás építésein „még a székesfehérvári katolikus püspök is résztvett papjaival együtt az állás építésében.” (188. o.)

A hadihelyzet állandó rosszabbodása nemcsak a lakosság ellenállását és a partizánvékenységet növelte, de maga után vonta a katonaság szolgálati felbomlását is. Budapesten pl. az egyik napon a katonai szolgálatra behívott 1862 főből csak 29 jelent meg. A várostól keletre elhelyezett 10. és 12. magyar hadosztály katonái egyesével vagy nagyobb, nem egyszer 100-as csoportokban mentek át a szovjet csapatokhoz. Ilyesmi egyébként a Mátrában is előfordult, ahol a Dirlwanger SS dandárnak egy egész százada ment át, mely Friessner szerint kommunistákból állott.

Amíg a Budapestért vívott hadművelet első fázisában a szovjet csapatok a Duna—Tisza közén, a másodikban egyidejűleg Cegléd-től Ungvárig támadtak, a november 27-én kezdődött harmadik fázisban Mohács—Dunaszekcső térségéből indult ki a támadás nyugati és északi irányba, s hamarosan elérte a Balaton—Székesfehérvár—Velenicei-tó—Budapest irányban húzódó ún. Margit-állást.

S december 5-én a Duna—Dráva háromszögtől a Balatonon és

Csepel szigeten át Hatvanig megkezdődött az újabb szovjet támadás, a magyar fővárosért vívott harc negyedik, s egyben utolsó fázisa. A Margit-állásban vívott harcokat nagyban akadályozta, hogy a német harcokocsik a sárban nem tudtak mozogni, míg „a T 34-es áthatolt minden terepakadályon”. (188. o.) Ennek ellenére a németek mindent megpróbáltak, hogy Budapest bekerítését megakadályozzák. Guderian parancsára be kellett vetni a páncélosokkal már nem rendelkező páncélos hadosztályokat is, ami hatalmas veszteségeket vont maga után! December 7-én a szovjet csapatok Polgárdinál betörték a Margit-állásba, ugyanez idő tájt Vácnál elérték a Dunát. December 11-én már a budapesti hídfőben folytak a harcok.

Az időközben erősítésül érkezett 3., 6. és 8. páncélos hadosztályt és 3 „Párduc” harcokosi szakaszt Hitler parancsára a Balaton és a Velencei-tó között kellett volna bevetni, az ún. „késői-szüret” hadművelet keretében, de az időjárás ezt megakadályozta. December 17-én újabb parancs érkezett, noha az időjárás még nem változott. Friessner végülis a Guderiannal való nézeteltérések tisztázására 18-án a főhadiszállásra repült. Itt Budapest védelmével kapcsolatban azt a nézetet képviselte, hogy „a város keleti részében bevetett csapatokat — egy gyenge, mozgékony biztonsági megszállóerő kivételével — a székesfehérvári magaslatokon egy jól megalapozott, mélyen tagolt elhárításban kell alkalmazni, és még ma is meg vagyok arról győződve, hogy ez esetben az ellenfél nem tudott volna olyan gyorsan és mélyen előretörni. Ezenkívül a budapesti csapatok és maga a város elkerülték volna későbbi sorsukat.” (197. o.)

A december 18-án Ipolyság körül kibontakozott harcokkal kapcsolatban a főparancsnokság elrendelte, hogy a már ott harcoló 3. páncélos hadosztályon kívül Székesfehérvárnál a harcokocsik, a páncélos zászlóalj és az önjáró tüzérség létrehozásával be kellett vetni a 3. és a 6. páncélos hadosztályt, hogy ezáltal a helyzet Ipolyságnál gyorsan tisztázódjék s a „késői-szüret” hadműveletet végre valahára meg lehessen kezdeni. December 20-án a 3. és a 6. páncélos hadosztály, nemkülönb a magyar „Szent László” hadosztály, a hadseregcsoport utolsó gyalogos tartaléka még menetben volt Ipolyság felé, amikor a Velencei-tónál új szovjet támadás kezdődött! A szovjet csapatok mélyen betörték a Margit-állásba és a december 23-ra virradó éjjelen elfoglalták Székesfehérvárt. A Guderian parancsára tömegben bevetett német páncélosok gyalogság hiányában nem tudtak sikert elérni. — Ugyanakkor a Duna-kanyartól északra is fellángoltak a harcok, s ezek megmutatták, hogy a szovjet vezetés Budapest bekerítésére törekszik.

December 22-én Guderian telefonon közölte Friessnerrel, hogy a „Führer” parancsára Budapesten egy talpalatnyi földet sem szabad feladni, mert a magyar főváros elvesztése most a nyugati offenzíva

sikereinek 50 százalékát elvenné. Guderian még hozzátette, hogy gyalogságot nem tud adni.

A 23-ra virradó éjjelen Friessner értesült, hogy Hitler indokolás nélkül leváltotta a hadseregcsoport főparancsnokságáról. — Könyvében ezért a még hátralevő eseményeket 2 oldalra összeszorítva mondja el, viszont a „Tapasztalatok és következtetések” címet viselő, közel 40 oldalnyi befejező részben még sok érdekeset találunk. Itt foglalkozik a szövetség problémáival, a román és a magyar politikai élettel; külön fejezetet szentel a politikai és a hadvezetés kérdésének, megállapítva, hogy „egy háborút mindig csak a politikai vezetés nyer meg vagy veszít el; azzal a katonai eszközzel, melyet magának létrehozott.” (222. o.) Megállapítja, hogy Hitler saját kezében egyesítette a politikai és katonai vezetést, s mindkét funkcióban csődöt mondott, ezért az a megállapítás, hogy „a Wehrmacht kapitulált vagy tábornokai elvesztették a háborút, logikátlan és igazságtalan.” (Uo.)

A német Wehrmachtról megállapítja, hogy az — eltérően az első világháborútól, — nem volt egységes, mert a Waffen-SS Himmlerhez, a Luftwaffe Göringhez tartozott. Egyik hadszíntér a szárazföldi erők (Heer), a másik viszont a Wehrmacht, tehát az egész haderő főparancsnokságától kapta a parancsokat. A német katona megálta a helyét — írja —, s külön is megdicséri a fegyveres SS katonáit. A román és a magyar katona Friessner szerint természetesen alatta maradt a németnek, nem utolsó sorban a tisztikart tekintve. A magyar tisztokról rossz emlékei vannak. Egyik alkalommal, a készenléti állásban ellenőrizte a magyar csapatoknak a támadáshoz való felvonulását. A készenléti állás felé haladva elegendő kocsikkal és hintókkal találkozott, melyekkel magas rangú magyar tiszték „hölgyekkel” ellenkező irányba hajtottak. Nagyon meglepődtek, amikor megállította és vissza küldte őket, mert elegendőnek hitték, ha majd reggel mennek csapataihoz. Másokat Budapesten magánlakásukból hozatott elő, olyanokat, akiknek csapatai éjjel szembenálltak az ellenséggel. — Adódtak azután olyan problémák is az együttműködésben, hogy a német összekötőtisztek nem tudtak sem magyarul, sem románul.

Friessner könyvének „A Vörös Hadsereg” címet viselő utolsó fejezete ismét sok figyelemreméltó — és hozzátéhetjük, Friessner volt, a mai nyugatnémet hadseregben vezetőszerepet játszó tábornoktársai számára sem érdektelen — megállapítást tartalmaz. A fejezet első bekezdése:

„A háború kezdetén alábecsültük a Vörös Hadsereget. Ezt a hibát azonban ne csupán a vezérkar, a „Keleti idegen hadseregek” osztálya terhére könyveljük. Mind a vezérkar, mind Köstring tábornok moszkvai katonai attasé és Schulenburg gróf német nagykövet elegendő anyagot szolgáltatott a tárgyi és kritikai értékeléshez. Hitler azonban túltette magát minden tudósításon és kétségen. A szovjet katonát a maga elbizakodott módján alacsonyabbrendűnek fogta fel. A lengyel-

és franciaországi „villámháború” ezt a mértéket végzetes módon elferdítette.” (241. o.)

A felső szovjet vezetésről elismeri, hogy Sztálingrádtól kezdve sok meglepetést okozott a gyors mozdulatok, a csapateltolások, a súlypontok áthelyezése és a hídfők létrehozásának mesteri kivitelével. A szovjet katona mesterien és haláltmegvetően küzdött. Kiemeli a szovjet katona igénytelenségét, találékonyágát.

„Mesterek és találékonyak voltak az oroszok a kis háborúban, különösen az erdei harcban. Kitűnően tudták álcázni magukat. Sok veszteséget okoztak mint fa- és orvlövészek, de mint mesterlövészek is a nyílt csatamezőn. Szörnyű, de a terepen mégis célszerű egyenruhájukban nehezen lehetett őket felismerni. Nagyon ügyesek voltak a támadás előtti beszivárgásban is.” (243. o.)

Friessner kiemeli a Szovjet Hadsereg nehézfegyvereit: a harcocsikat, a nehéztüzérséget, a sorozatvető tüzérséget és a gránátvetőket. Külön beszél a T 34-esről, mely „rendkívül terepjáró, mindenütt alkalmazható harcokcsi. Sem az erdőkben, sem a folyómenti lapályokon nem mondta fel a szolgálatot.” — Ezzel szemben a németeknek mintegy 26 féle típusú harcocsijuk volt használatban. (244. o.) — Végső állítása persze az, hogy „a keleti fronton nem következett volna be az összeomlás, ha erő dolgában csak megközelíthetően is olyan jól lettünk volna felszerelve, mint a szovjet.” (247. o.)

Friessner könyve, mint már előljáróban említettük, s mint tartalma is mutatja, a hitleri Wehrmacht „nagyszerűségének” szolgálatában íródott. Ennek érdekében kijelenti:

1. a német katona felette állott nemcsak ellenfelének, de szövet-ségeinek is;

2. a katasztrófát a román és a magyar politikai fordulatok, nemkülönben Hitler és Guderian rossz vezetése idézték elő;

3. a német hadsereg összes erényeivel a fentiek szerint ma is rendelkezésre áll.

Friessner ugyan nem mondja meg nyíltan ez utóbbi kérdés kapcsán, hogy jelenleg illetve a jövőben ki ellen véli felhasználhatónak a német hadsereget, de a könyv szovjetellenes hangja ezt nyilvánvalóvá teszi. — Ilyen tartalma és végső kicsengése ellenére a magyar történészek mégis haszonnal forgathatják, mert fontos adatokat tartalmaz hazánk fölszabadulása előtti történetének utolsó évére, tendenciájával pedig figyelmeztet arra, hogy Friessner nyugat-német tábornok-kollégáival egyetemben ma újból szeretne a magyar és más „Kriegsschauplatz”-on hadműveleteket irányítani.

Borus József szds.